

Kulturno-povijesna baština Moslavine u zavičajnoj nastavi Prirode i društva

---

Matijašević, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:687429>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Magdalena Matijašević

**KULTURNO – POVIJESNA BAŠTINA MOSLAVINE U
ZAVIČAJNOJ NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA**

Diplomski rad

Petrinja, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Magdalena Matijašević

**KULTURNO – POVIJESNA BAŠTINA MOSLAVINE U
ZAVIČAJNOJ NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA**

Diplomski rad

**Mentor rada:
izv. prof. dr. sc. Zdenko Braičić**

Petrinja, rujan 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Kulturno – povijesna baština	2
2.1. <i>Definicija i osnovni pojmovi</i>	2
2.2. <i>Podjela kulturne baštine</i>	3
3. Zavičajnost u nastavi i tradicijske regije u Hrvatskoj	4
4. Moslavina – hrvatska tradicijska regija	5
4.1. <i>Prostorni obuhvat i geografske značajke</i>	5
4.2. <i>Povijesni razvoj</i>	7
5. Pregled kulturno – povijesne baštine Moslavine	8
5.1. <i>Moslavačke srednjovjekovne utvrde</i>	8
5.2. <i>Crkve</i>	14
5.3. <i>Kulturno-povijesni spomenici</i>	16
5.4. <i>Kulturne ustanove</i>	17
5.5. <i>Moslavački običaji</i>	18
5.6. <i>Ostalo</i>	19
6. Kulturno - povijesna baština Moslavine u funkciji ostvarivanja odgojno - obrazovnih ishoda Prirode i društva	20
6.1. <i>Kulturna baština u ishodima učenja u nastavi Prirode i društva</i>	20
6.2. <i>Ostvarivanje ishoda učenja Prirode i društva iz područja kulturno - povijesne baštine izvanučioničkom nastavom u Moslavini</i>	25
7. Primjer izvanučioničke nastave na području Moslavine	30
8. Zaključak	38
9. Literatura	39
Popis slika	42
Popis tablica	42

Sažetak

Kulturno-povijesna baština se smatra ostavštinom prošlih generacija, te je dužnost svih nas sačuvati je budućim generacijama. Uobičajeno se dijeli se na materijalnu i nematerijalnu. Cilj ovog rada je istražiti i prikazati bogatu kulturno-povijesnu baštinu Moslavine u funkciji ostvarivanja odgojno–obrazovnih ishoda nastave Prirode i društva. U prvom dijelu rada nalazi se kraći teorijski pregled osnovnih pojmova o kulturno-povijesnoj baštini te pitanju zavičajnosti u nastavi Prirode i društva. Drugi dio rada započinje pregledom kulturno-povijesne baštine Moslavine. Kada je u pitanju nematerijalna baština, izdvojene su pojedine moslavačke srednjovjekovne utvrde (npr. Garić grad, Jelengrad, Košutgrad), crkve, kulturno-povijesni spomenici te kulturne ustanove (npr. Muzej Moslavine, gradske knjižnice i dr.). Moslavački običaji kao što su moslavačke zdravice i tekstovi, Martinje ili Vincekovo, Moslavački fašnik, primjeri su nematerijalne kulturne baštine na području Moslavine. Iz kurikulumu za nastavni predmet Priroda i društvo izdvojeni su odgojno-obrazovni ishodi koji se odnose na spoznavanje kulturno-povijesne baštine zavičaja. U nastavku rada daju se prijedlozi ostvarivanja ishoda učenja iz područja kulturno-povijesne baštine izvanučioničkom nastavom u prostoru Moslavine. Sastavni dio rada je pisana priprava s prijedlogom jednodnevne izvanučioničke nastave pod naslovom Kulturno - povijesna baština zavičaja (Moslavine). Predložena je integracija nastavnih predmeta Priroda i društvo, Hrvatski jezik i Likovna kultura.

Ključne riječi: kulturno - povijesna baština, Moslavina, Priroda i društvo, zavičajna nastava

Summary

Cultural - historical heritage, usually divided in tangible and intangible heritage, is considered the legacy inherited from past generations. It is the duty of all of us to maintain it in the present for the benefit of future generations. The aim of this paper work is to investigate and present the rich cultural and historical heritage of Moslavina, in function of achieving the educational outcomes of the Social studies class. In the first part of the work there is a short theoretical overview of the basic concepts of cultural and historical heritage and the issue of nativeness of Social studies class teaching. The second part of the paper begins with an overview of the cultural and historical heritage of Moslavina region. When it comes to intangible heritage, some Moslavina medieval fortifications are singled out (eg Garić grad, Jelengrad, Košutgrad), churches, cultural and historical monuments and cultural institutions (e.g. Moslavina Museum, city libraries, etc.). Moslavina customs such as Moslavina toasts and texts, Martinje or Vincekovo, Moslavina carnival, are examples of intangible cultural heritage in Moslavina region. From the teaching curriculum of the Social studies class the educational outcomes related to cognition have been singled out as cultural and historical heritage of the homeland. In the continuation of the work, suggestions are given for achieving the learning outcomes from the area of cultural and historical heritage with extracurricular teaching in Moslavina region. An integral part of the work is a written preparation with a proposal for one-day extracurricular classes under the title Cultural - historical heritage of the homeland (Moslavina). The integration of teaching is proposed for: Social studies class, Croatian Language and Art Culture.

Keywords: cultural and historical heritage, Moslavina, Social studies class, native teaching

1. Uvod

Ovaj rad tematizira kulturno – povijesnu baštinu Moslavine u zavičajnoj nastavi Prirode i društva. Bitnu ulogu u spoznaji kulturnog naslijeđa te u prenošenju znanja vezanog uz isto svakako imaju učitelji. Provedbom izvanučioničke nastave učenici iz prve ruke uče o kulturno - povijesnoj baštini nekog mjesta i to promatrajući kulturno-povijesne znamenitosti te obilazeći kulturne ustanove.

Cilj ovog rada je istražiti i prikazati bogatu kulturno – povijesnu baštinu Moslavine u funkciji ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda zavičajne nastave Prirode i društva.

Diplomski rad sastoji se od osam međusobno povezanih poglavlja. Drugo poglavlje sadrži teorijski pregled osnovnih pojmova o kulturno-povijesnoj baštini i njezinoj podjeli. Sljedeće poglavlje odnosi se na pitanje zavičajnosti u nastavi Prirode i društva te se navode tradicijske hrvatske regije. U sljedećem su poglavlju predstavljena povijesna i geografska obilježja Moslavine kao jedne od tradicijskih regija. Sljedeće poglavlje govori o kulturno – povijesnoj baštini Moslavine s naglaskom na moslavačke srednjovjekovne utvrde, crkve, kulturne ustanove, moslavačke običaje i ostalo. Šesto je poglavlje posvećeno kulturno - povijesnoj baštini Moslavine u funkciji ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda u nastavi Prirode i društva. U tablicama su navedeni odgojno-obrazovni ishodi, razrada ishoda te sadržaji za njihovo ostvarivanje. U sedmom je poglavlju dat prijedlog izvanučioničke nastave na području Moslavine. Posljednje poglavlje donosi završna razmišljanja.

Metode rada korištene pri izradi su metoda analize, deskripcije i klasifikacije. Pretraživat će se dostupna literatura o Moslavini i kulturno-povijesnoj baštini Moslavine te internetski izvori, a analizirat će se kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo. Metodom deskripcije opisivat će se pojam kulturno-povijesne baštine, prostor i povijest Moslavine te kulturno-povijesna baština Moslavine. Metodom klasifikacije kulturnu baštinu podijelit ćemo na materijalnu i nematerijalnu.

2. Kulturno – povijesna baština

2.1. Definicija i osnovni pojmovi

Svaki pojedinac ima svoj identitet pa tako možemo naglasiti kako je i kulturna baština zapravo „nositelj identiteta određene kulturne zajednice” te tako predstavlja ne samo prošlost te zajednice već i njezinu sadašnjost i budućnost. Čuvajući kulturno-povijesnu baštinu čuvamo i svoj osjećaj identiteta (Jelinčić, 2010).

Pojam kulturno – povijesne baštine vrlo je širok te je poprilično teško pronaći definiciju koja bi točno opisala taj pojam. Marasović (2001, str. 9) ističe da pojam kultura „obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini“ dok pojam baštine definira kao „nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima.“ Promatrajući te dvije definicije Marasović (2001, str. 9) pojam kulturne baštine definira kao „dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući i narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koji zajedno čine ukupnost kulture.“

Prema *Konvenciji za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine* (UNESCO, 1972), definicija baštine glasi ovako:

„Kulturna baština odnosi se na spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti.“

Pri definiranju kulturne baštine razlikujemo tri komponente *Konvencije*. U prvu komponentu spadaju spomenici u koje se ubrajaju djela arhitekture, monumentalna djela iz područja skulpture i slikanja, elementi ili strukture arheološke prirode, crteži, pećine i prebivališta, kombinacije obilježja izuzetne univerzalne vrijednosti (bilo povijesne, umjetničke ili znanstvene). U drugu komponentu spadaju skupine građevina, samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu posjeduju izuzetnu univerzalnu vrijednost, bilo povijesnu, umjetničku ili znanstvenu. U posljednju komponentu spadaju lokaliteti odnosno djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka, i područja koja uključuju arheološke lokalitete izuzetne univerzalne vrijednosti, bilo povijesne, umjetničke ili znanstvene (Jelinčić, 2010).

Marasović (2001, str. 11-12) ističe važnost vrijednosti kulturne baštine u turističkom vrednovanju određenog kraja te stoga navodi dvije skupine vrijednosti. Tako kulturna baština prema svojim osobinama može imati „povijesnu vrijednost, vrijednost starosti, umjetničku, ambijentalnu i urbanističku vrijednost, vrijednost izvornosti, vrijednost rijetkosti, vrijednost reprezentativnosti te vrijednost cjelovitosti.“. Gledajući ulogu kulturne baštine danas, ona pak ima „znanstvenu, odgojno-obrazovnu, kulturnu, kulturnu te gospodarsku vrijednost.“ Zaključno, mnoga kulturna dobra u sebi mogu ujediniti više od jedne vrijednosti.

Također, u kurikulumu za nastavni predmet Prirode i društva se navodi kako pod povijesnu baštinu spadaju blagdani i značajni događaji, a kulturnom se baštinom smatra tradicijski predmeti, običaji, nošnja, suveniri (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019a).

2.2. Podjela kulturne baštine

Kulturna baština dijeli se na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, stoga je potrebno prepoznati i važnost očuvanja kako materijalne tako i nematerijalne kulturne baštine.

Materijalna baština je ona baština koja je opipljiva, uključuje zgrade i povijesna mjesta, spomenike i artefakte koji se smatraju vrijednima očuvanja za budućnost. Tu spadaju predmeti značajni za arheologiju, arhitekturu, znanost ili tehnologiju određene kulture. Ti predmeti važni su za proučavanje ljudske povijesti te je njihovo očuvanje važno za poznavanje prošlosti i onoga što govori njihova priča. Materijalnu baštinu dijelimo na pokretnu i nepokretnu materijalnu baštinu. U pokretnu kulturnu baštinu spadaju svi predmeti koji su povezani s ljudskom kulturom, umjetnine kao što su slike i kipovi, predmeti primijenjene umjetnosti i obrta kao što su nakit, posuđe i liturgijski predmeti, stari novac i stare knjige. U nepokretnu kulturnu baštinu spadaju povijesne građevine, arheološka nalazišta i čitave graditeljske cjeline kao što su srednjovjekovne jezgre gradova (Marasović, 2001).

U nematerijalnu kulturnu baštinu ubrajaju se znanja, vještine, običaji, glazba, ples, rituali, proslave i rukotvorstvo. Hrvatski *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* (NN, 69/99) nematerijalnu kulturnu baštinu definira na sljedeći način: „Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta, folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote, tradicijska umijeća i obrti.“

Carek (2004, str. 69) nematerijalnu kulturnu baštinu definira na sličan način kao i UNESCO i to kako slijedi: „Nematerijalna baština po svojoj definiciji obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu“. U nju se posebice ubrajaju jezik, dijalekt, govor, sve vrste usmene književnosti, tradicijski obrti i umijeća, folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja i dr.

3. Zavičajnost u nastavi i tradicijske regije u Hrvatskoj

Zavičaj je veoma važan za svakog pojedinca pa tako i važan dio odgoja u odgojno-obrazovnom procesu. Prema *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2002)* zavičaj se definira kao “mjesto rođenja” ili “rodni kraj”, a zavičajnost kao “pravo boravka”. De Zan (2001) navodi kako se zavičajem smatra zemljopisno-gospodarskim pojmom koji nema određene administrativne granice. Zato, trebalo bi ga promatrati s povijesnog, kulturnog, zemljopisnog i gospodarskog polazišta. Dakle, zavičaj može biti naselje ili prostor oko škole, može biti selo, grad, pokrajina ili čak cijela država. Osim stjecanja znanja i usvajanja činjenica, uloga škole je odgajati učenika da aktivno sudjeluje te ga što više zainteresirati. Dakle, treba imati što više razumijevanja za njih i pripaziti na sadržaje koje bi sami učenici voljeli učiti te na njegov tijek i opseg (Šušvar, 2017).

U nastavi Prirode i društva učenik bi trebao najprije upoznati svoj zavičaj. Tako učenik u svakom razredu sve više širi svoju spoznaju, njegov zavičaj se širi od naselja, okolice, zavičajne mikroregije do domovine Republike Hrvatske. Učenici nižih razreda osnovne škole neposrednim promatranjem i proučavanjem zavičaja mogu mnogo stvari i pojava upoznati u svome zavičaju. Isto tako, mogu razumjeti pojave i izvan svog zavičaja koje nisu dostupne neposrednim promatranjem (De Zan, 2001).

„Kako bi prednosti zavičajne nastave i zavičajnog nastavnog načela došle do punog izražaja, u programiranju nastavnih sadržaja primijenjen je model koncentričnih krugova koji se razlikuju po radijusima što znači da koncentrični krug starijih razreda predstavlja proširivanje i produbljivanje nastavnih sadržaja.” (Matas, 2006, str 79)

Dakle, ovisno o dobi učenika, pojam zavičaja se postupno širi i sve više obogaćuje. U prvom razredu se upoznaje škola, učitelj/ica, školsko osoblje, omogućuje mu se samostalno kretanje po školi, okolici i na putu od doma do škole. U drugom razredu se krug širi na mjesto u kojem se nalazi dom ili škola. Upoznaje se krajolik svojega užeg zavičaja, područje općine.

Zatim, u trećem razredu se upoznaje s prostorom zavičajne mikroregije ili županije. Istražit će i obraditi svoj prostor, izgled, reljef, vode, tlo, biljni i životinjski svijet i slično. A u četvrtome razredu se obraća pozornost na cijeli prostor domovine Republike Hrvatske gdje će učenik uspoređivati i samostalno zaključivati razliku sa svojim zavičajem. Također, veoma je važno da učenik uz svaki zemljopisni sadržaj zna se snaći i na zemljovidu Republike Hrvatske (Matas, 2006).

Zavičaj Republike Hrvatske vrlo je bogat i raznolik zbog svog zemljopisnog smještaja te njezine povijesti i kulture. Prema udžbeniku Prirode i društva u četvrtom razredu osnovne škole, Republika Hrvatska se dijeli na tri prirodnogeografske regije, a to su: primorska, gorska i panonska. No, s obzirom na veličinu teritorija, Hrvatsku dijelimo i na tradicijske (povijesne) regije: Međimurje, Hrvatsko zagorje, Podravina, Prigorje, Moslavina, Slavonija, Baranja, Srijem, Turopolje, Banovina, Kordun, Gorski kotar, Hrvatsko primorje, Istra, Lika, Krbava, Ravni kotari, Zagora, Poneretvlje, Dubrovnik, Dalmacija. No, ovaj rad govori nešto više o povijesnoj regiji Moslavina te o zavičajnoj nastavi u njoj (Ćorić Grgić i sur., 2022).

4. Moslavina – hrvatska tradicijska regija

4.1. Prostorni obuhvat i geografske značajke

Moslavina je smještena u Lonjsko-Čazmanskoj zavali, na prijelazu iz središnje Hrvatske u Slavoniju. Okružena je rijekama: Lonja i Trebež na jugu, Česma na sjeveru i sjeverozapadu i Ilave na istoku i sjeveroistoku. Najvažnija središta su Popovača, Ivanić Grad, Čazma, Garešnica i najveće gospodarsko, prometno i trgovačko središte, grad Kutina. Svi ti gradovi su dobro povezani autocestom i željezničkom prugom (Moslavac, 2008).

Moslavina je županijskim ustrojem devedesetih godina podijeljena upravno na tri županije:

- Zapadna Moslavina u Zagrebačkoj županiji (obuhvaća općine Kloštar Ivanić, Križ i Ivanić Grad)
- Središnja Moslavina u Sisačko – moslavačkoj županiji (obuhvaća općine Velika Ludina, Lipovljani, Hercegovac i Velika Trnovitica te gradovi Popovača, Kutina i Garešnica)
- Sjeverna Moslavina u Bjelovarsko – bilogorskoj županiji (obuhvaća općinu Dubrava i grad Čazma)

Također, podijeljena je i crkveno na tri biskupije:

- Sisačka biskupija
- Bjelovarsko – križevačka biskupija
- Požeška biskupija

Moslavina je poznata po nafti i zemnom plinu, po drvnjoj i kemijskoj industriji, poljoprivredi i vinogradima. Ima plodno tlo zbog svojih rijeka, brežuljaka i uzvisina. Stanovništvo se bavilo ponajviše stočarstvom i obradom zemlje, šumarstvom, ribarstvom i uzgajala se cikorija (Moslavac, 2008).

Najniža točka Moslavine je rijeka Lonja koja se prostire kroz većinski dio Moslavine, a iznosi 95 m nadmorske visine na najnižem području. Dio Moslavine okružen je brežuljcima koji su nastali zbog taložnih sedimenata poput pijeska, šljunka, gline, ilovače i vapnenca. A središnjim dijelom Moslavine prostire se Moslavačka gora s najvišom točkom (vrh Humka - 488 m nadmorske visine). Prostire se od planina Hrvatskog zagorja do Požeškog gorja, između rijeke Čazme, Ilove i Lonje koje se zajedno sa Savom spuštaju u okolne nizine kao što je Lonjsko polje (Pleše, 2009; Beleta, 1994).

Godine 2011. Vlada RH proglasila je Moslavačku goru regionalnim parkom zbog očuvanja kulturno – povijesne baštine, zbog krajobraznih, geoloških i bioloških raznolikosti. Tijekom kasnog srednjovijekovlja na Moslavačkoj gori bili su izgrađeni stari gradovi i utvrde. Neki od njih su: Garić-grad, Jelengrad, Košutgrad, Bršljanac, Tocilj grad, Kutinjec grad, Deča, Stara Kutina, Plovđin grad, Turski stol, Međurić, Moslavina, Čazma i drugi. Također, izgrađen je i pavlinski samostan Blažene Djevice Marije te franjevački samostan Uznesenja Blažene Djevice Marije u Podgradskoj (Pleše, 2009).

4.2. Povijesni razvoj

Fosilni ostaci praslono-va i nosoroga nađenih u rudniku gline u Gornjoj Jelenskoj dokazi su života još od pretpovijesti. Od tada se napredovalo izgradnjom naselja, visokim razinama materijalnih kultura, duhovnim izražavanjem te jezičnim izražavanjem. Iz toga doba čuvaju se značajni arheološki ostaci u Muzeju Moslavine u Kutini. Također, od 19. stoljeća otkrivaju se rimska arheološka nalazišta u Kutini i Osekovu. Pronađeni arheološki materijali su elementi arhitekture, mozaik, novac i ukrasi od bronce. Također, smatra se da su srušene crkve od strane Turaka koristili za izradu novih crkvi. Tako je, kažu, sagrađena crkva Sv. Ane u Osekovu i crkva koja se nalazila na mjestu današnje crkve Majke Božje Snježne u Kutini (Bobovec i sur., 2006).

Postoje različite ideje od kuda dolazi naziv *Moslavina*. Prva pretpostavka je da dolazi od imena *Mojslav*. Član je hrvatskoga plemena, bio je među prvim vlasnicima toga područja. Druga pretpostavka je da se *Moslavačka gora* spominje u djelima starogrčkog i rimskog pisca pod imenom *Mons Claudius*, a veže se uz ime rimskoga cara Claudia II, vladara u 2. stoljeću poslije Krista. No, treća pretpostavka je da se naziv *Moslavačka gora*, odnosno *Mons Claudius* veže uz pojam "zaprta gora" jer na latinskom glagol *claudio*, *claudere* znači zatvoriti (Nadilo, 2000). U to vrijeme gora je, kao i utvrde na njoj, doživljavana kao glavna prepreka za prodor osvajača (Bobovec i sur., 2006).

U Moslavini, ponajviše na Moslavačkoj gori, nalazili su se posjedi i dvorci poznatih srednjovjekovnih plemićkih obitelji. Kao što je obitelj Čupor Moslavački ili grofovi Erdödy koji su bili vlasnici Moslavina-града. Danas, ostatke utvrda te crkve i kapelice koje su sagrađene nakon poraza Turaka privlače brojne turiste. Crkva Svetog Mihaela Arkandela (Velika Ludina), crkva Uznesenja Marijina (Kloštar Ivanić), crkva Svete Ane (Osekovo), crkva Svete Marije Magdalene (Čazma), crkva Svete Marije Snježne (Kutina) crkve su bogate baroknog kiparstva (Bobovec i sur., 2006).

5. Pregled kulturno – povijesne baštine Moslavine

Područje Moslavine ima sačuvane značajne dijelove kulturno – povijesne baštine koju čine arheološka baština, povijesne graditeljske cjeline, povijesne građevine, kulturno – povijesni spomenici, memorijalna baština i kulturni krajolici.

5.1. Moslavačke srednjovjekovne utvrde

Vrijednu kulturno-povijesnu baštinu Moslavine čine utvrde Moslavačke gore. Neke značajnije utvrde možemo vidjeti na slici 1. Nastale su već u 13. stoljeću i to najviše na višim vrhovima i obroncima. Utvrde su služile kao centar srednjovjekovne moći pa su gospodari mogli što bolje kontrolirati stanovništvo i okolicu. Bitniji čimbenik pri izgradnji utvrda bila je njihova čvrstoća i otpornost jer je služila kao zaklon i obrana od neprijatelja. (Kos, Pisk, 2013)

Prometna povezanost Moslavačke gore u srednjem vijeku je bila veoma dobra, put je prolazio kroz sva moslavačka naselja i utvrde, crkve i samostane. Iz smjera Čazme se dolazilo do Garića te se moglo doći do Popovače, Siska, Ivanića i Zagreba (Kos, Pisk, 2013).

Slika 1.

Moslavačke utvrde

1. Garić grad
2. Košut – grad
3. Jelengrad
4. Bršljanac
5. Moslavina grad
6. Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije

Izvor: Izradila autorica, 2022

Garić grad. Usred Moslavačke gore nalazi se Garić grad. Jedan je od najstarijih i najpoznatijih utvrđenih gradova u Moslavini, a i u Hrvatskoj. Sagrađiti ga je dao ban Stjepan Šubić, 1256. godine, a nalazi se oko 4 km jugozapadno od sela Podgarić, na sjevernim obroncima Moslavačke gore. Ovalnog je oblika okružen vanjskim zidinama s dvije kule za obranu od kojih viša doseže visinu do 18 m. Ova znamenitost Moslavačke gore promijenila je brojne vlasnike pa je tako bio i u posjedu zagrebačkih biskupa ugarsko-hrvatskih kraljeva, slavonskih banova te kratko razdoblje u 15. st. i Barbare Celjske, poznatija kao Crna Kraljica. Također, na Garić gradu su se provodila razna arheološka istraživanja još od 1964. godine pa su planirali raditi i rekonstrukciju utvrde i uključiti ju u turističku ponudu (Kos, Pisk, 2013; Bobovec, 2013).

Danas se često i rado posjećuje Garić grad, a da je tako bilo i sto godina ranije kazuje putopis Dragutina Hirca iz 1902. godine: „Omoti, mastni papiri, novine, rašlje, ražnji, uglevlje, od kamena složena ognjišta, pepeo, porazbacane kosti od peradi i odojka, svjedočili nam, da ovdje pred gradom znade biti i veselo. Zalaze ovamo gospoda iz Kutine i obližnjih mjesta, zalaze dapače ovamo iz Čazme i Belovara, da se na majalisu ugodno pozabave. Da posjetnici na gradu nisu riedki, svjedoči nam i ono nekoliko stotina imena, kojima su izpisane stiene grada i na površini, i na rupama i pukotinama, da budu trajnija.“ (Kos, Pisk, 2013)

Slika 2.

Garić grad

Izvor: snimila autorica, 2022.

Slika 3.

Garić grad

Izvor: snimila autorica, 2022.

Košuta - grad. Stari grad Košuta-grad nalazi se u općini Velika Ludina. Smješten je na zapadnom dijelu Moslavačke gore, sjeverozapadno od Jelengrada i istočno od sela Mustafina Klada. Spominje se kao grad *Cosuchak* (Košučak) 1334. godine u popisu župa Zagrebačke biskupije, a prema trenutnim podacima, smatra se kako je grad sagrađen najkasnije u 14. stoljeću. Bio je jedno od središta vlastelinstva Moslavina plemićke obitelji Čupora Moslavačkih, o čemu svjedoči i razvijeno podgrađe kapelom i franjevačkim samostanom. Danas, sačuvani dio kamenog zida teško je uočljiv zbog lošeg stanja utvrde, ali istraživanjem su otkriveni i podzemni ostaci arhitekture uz sačuvani zid (Bobovec, 2013; Džaja, 2020).

Pisk (2008, prema Pleše, Sekulić, 2013) navodi kako je bilo uobičajeno na šumskom području davati imena starim gradovima i utverdama prema divljim životinjama, kao što je na Moslavačkoj gori. Također, zbog svog smještaja, odnosno činjenice kako dominiraju prostorom, Košuta-grad i Jelengrad se javljaju kao par ili opozicija, navodi Pavičić (1969, prema Pleše, Sekulić, 2013).

Jelengrad. Na jugozapadnim obroncima Moslavačke gore nalazi se dobro očuvani stari grad Jelengrad. Smješten je oko 30 km sjeveroistočno od grada Popovače, u općini Velika Ludina. Prema istraživanjima smatra se da je izgrađen u 13. stoljeću. No, Bedić (2002, prema Pleše, Sekulić, 2013) navodi kako se prvi puta spominje 1460. godine kao *Zarwaskw* (madž. Szarvas – jelen). Naime, u utvrdi Jelengrad napisana je darovnica Jurja Čupora Moslavačkog kojom daruje neke zemlje garićkim pavlinima. Bio je jedan od središta moslavačkog posjeda obitelji Čupora Moslavačkih, a poslije i obitelji Erdódy (Pleše, Sekulić, 2013).

Bobovec (2013) navodi da su arheološka istraživanja provedena sustavno tek od 2012. godine, a pokazala su mnogo spoznaja o razvoju starog grada. Očuvane su vanjske zidine te se vide naznake unutrašnje arhitekture, kao što je ulaz, most i opkop. No, početkom 20. stoljeća zabilježen je opis ostataka grada u putopisu Dragutina Hirca (Pleše, Sekulić, 2013).

Slika 4.

Unutrašnjost utvrde Jelengrada

Izvor: snimila autorica, 2022.

Slika 5.

Ulaz u utvrdu Jelengrad

Izvor: snimila autorica, 2022.

Bršljanac. Utvrda Bršljanac ili Bršljanovac nalazi se u šumskom predjelu Gerjavice, na jugoistočnom dijelu Moslavačke gore. Izgrađena je tijekom 13. stoljeća, a spominje se već 1256. godine. Godine 1316. kralj Robert daruje posjed banu Ivanu Baboniću, a 1357. je u vlasništvu plemića Vlatka Vukoslavića (Bobovec, 2013).

Bršljanac je značajna obrambena točka Moslavačke gore pa je bio prva utvrda koja je bila osvojena od strane Osmanlija 1540. godine. Postao je polazna točka za napad na prostor Moslavačke gore. Nakon njihovog odlaska, utvrda je puštena propadanju i zapuštanju. Danas, ostaci utvrde se još uvijek mogu vidjeti, a 2012. godine su započeta arheološka istraživanja (Kos, Pisk, 2013).

Moslavina-grad. Srednjovjekovni plemićki grad Moslavina (Monoszlo) sagrađen je na veoma važnom prostoru jer je bila središte vlastelinstva i župe. Nalazi se na prijelazu iz južnog dijela Gerjavice u ravničarski kraj koji se nadovezuje na Lonjsko polje. Građena je na prirodnoj uzvisini što znači da je bila nešto niže nego ostale utvrde (Bobovec, 2013; Džaja, 2020).

Bobovec (2013) navodi kako se spominje u pisanim izvorima već krajem 12. stoljeća, a najizravniju potvrdu njegovog nastajanja imamo 1315. godine kada kralj Robert daruje bana Ivana Babonića posjedima. Neki od značajnih posjednika Moslavine bili su Čupor Moslavački i obitelj Erdődy.

U 15. i 16. stoljeću se razvija trgovište Moslavina sa crkvom sv. Tome, a u neposrednoj blizini i vanjska Moslavina koju nazivaju Popovec (što je današnji grad Popovača). No, moslavačko vlastelinstvo se opustilo još prije napada Osmanlija. Stanovništvo se organizirano iselilo ili izbjeglo. Sredinom 16. stoljeća prodiru Osmanlije te Moslavina-grad postaje dio njihovog obrambenog sustava, ali ubrzo je napušten i ostavljen propadanju.

Godine 1764. služio je kao izvor građevinskog materijala novih objekata među kojima je i današnja neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot. Arheološka istraživanja započela su šezdesetih godina 20. stoljeća, pronađeni su razni keramički i željezni predmeti, kosti te manji ulomci arhitekture (Bobovec, 2013; Kos, Pisk, 2013).

Slika 6.

Današnja neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot

Izvor: snimila autorica, 2022.

Pavlini samostan Blažene Djevice Marije. U Južnoj Gerjavici, pod Garićem, nalazi se najstariji Pavlini samostan Blažene Djevice Marije još od 1295. godine. Poznat je još pod nazivom *Bela crkva*. Oko njega se nalazi gusta šuma i potok Kamenica, upravo takva mirna okolina uz vodu je odgovarala pustinjacima. No, bio je povezan sa ostalim naseljima i utvrdama što je olakšavalo komunikaciju s ostalim župama i samostanima (Bobovec, 2013).

U 14. i 15. stoljeću samostan je bio vrlo cijenjen jer je bio crkveno središte sa štovanjem Majke Božje. Bio je u mnogobrojnim darovnicama pa su pavlini postali vlasnici velikog broja posjeda. Zbog osmanlijskih napada, samostan je bio napušten između 1520. i 1544. godine. Pavlini su se preselili u Lepoglavu, a samostan je ostavljen u ruševinama. Arheološka istraživanja su započeta 2009. godine gdje je pronađeno vrlo malo pokretnog materijala (Pleše, Sekulić, 2014).

Slika 7.

Bela crkva

Izvor: snimila autorica, 2022.

Slika 8.

Bela crkva

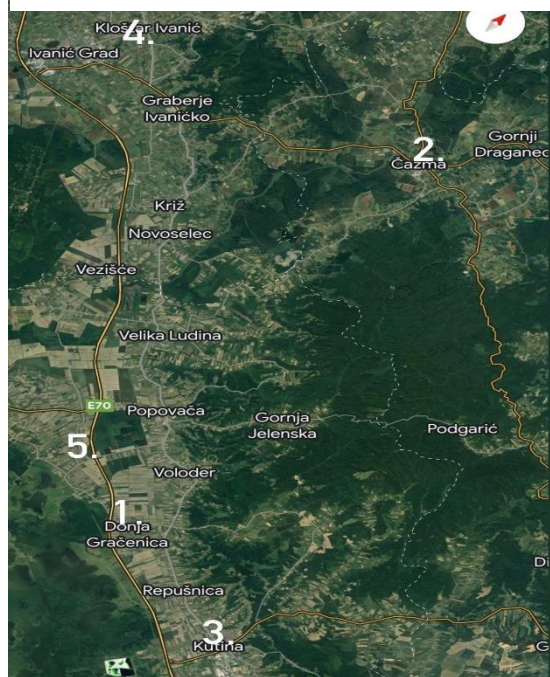
Izvor: snimila autorica, 2022.

5.3. Crkve

Nakon poraza Turaka, Moslavina je krajem 17. i početkom 18. stoljeća počela graditi i obnavljati crkve. Na slici 9 prikazane su neke značajnije crkve u Moslavini.

Slika 9.

Crkve u Moslavini

1. Kapela sv. Fabijana i Sebastijana
2. Crkva sv. Marije Magdalene
3. Crkva sv. Marije Snježne
4. Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije
5. Crkva sv. Ane

Izvor: Izradila autorica, 2022

Kapelica sv. Fabijana i Sebastijana. Kapela svetog Fabijana i Sebastijana nalazi se u mjestu Donja Gračenica, u blizini grada Popovače i Kutine. Stara je drvena kapela koja je vrijedan primjer pučke sakralne arhitekture. Crkva je podignuta 1718. godine, a obnovljena 1886. godine. Sagrađena je od drvene građe vinogradske klijeti, a unutrašnjost je skromno uređena. Sačuvan je oltar iz 18. stoljeća koji pripada baroknom inventaru. Također, u Moslavini, kapela je primjer autohtonog narodnog sakralnog graditeljstva te je 1964. proglašena spomenikom kulture (Škiljan, 2021).

Župna crkva sv. Marije Magdalene u Čazmi. Biskup Stjepan II. Babonić podigao je crkvu svete Marije Magdalene 1226. godine. Nalazi se u centru Čazme na povišenom brežuljku. Jedina je “preživjela” napade Osmanlija te je na njenim ruševinama ponovno podignuta i temeljito obnovljena do 1715. godine. Najveća je župna crkva podignuta u obliku križa, s kvadratnim svetištem prema istoku i glavnim pročeljem prema zapadu. Danas se često poduzimaju restauriranja i konzerviranja njezine unutrašnjosti i vanjštine pa su tako otkriveni prozori i dovratni kameni luk glavnih ulaznih vrata u romaničkoj fazi. Također, arheološkim iskopavanjem je otkriven i dominikanski samostan koji je uništen zbog uređenja novoga glavnoga trga (Škiljan, 2021).

Župna crkva sv. Marije Snježne u Kutini. Crkva Blažene Djevice Marije Snježne nalazi se na brijegu u Kutini. Smatra se spomenikom 1. kategorije, odnosno spada u red sakralnih kulturnih dobara visoke kategorije nacionalnog značaja. Jedna je od najljepših primjera baroka u sjevernoj Hrvatskoj. Na ostacima srednjovjekovne crkve, grofovi Erdődy počeli su graditi crkvu 1729. godine, a posvećena je tek 1777. godine. Današnja crkva je izvana jednostavno uređena, ali unutrašnjost je vrlo raskošno oslikana. Naime, svod i zidovi su ukrašeni štuko dekoracijom i zidnim iluzionističkim slikama. Također, ističe se i glavni oltar koji zaprema čitavo svetište iz 1746. godine (Škiljan, 2021).

Bobovec (2013) navodi da nakon arheoloških istraživanja od 2007. godine je pronađeno vrlo malo pokretnog arheološkog materijala, kao što su dijelovi keramičkih posuda i stakla iz kasnog srednjeg ili ranijeg novog vijeka.

Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije. Crkva Blažene Djevice Marije nalazi se u mjestu Kloštar Ivanić pored Ivanić – Grada. Izgradio ju je biskup Stjepan I. Babonić 1246. godine, zajedno s benediktinskim samostanom. U Kloštru borave benediktinke od 13. stoljeća, ali prije napada Osmanlija odlaze zajedno s franjevcima koji se kasnije vraćaju na to područje. Crkva nije sačuvana u svojem izvornom obliku, ali sačuvala je neke romaničke elemente u svojoj arhitekturi. U crkvi se nalaze tri oltara što dokazuje iznimno štovanje Majke Božje (Škiljan, 2021).

Crkva sv. Ane. Najstarija crkva Moslavine, crkva sv. Ane, nazvana je majkom svih crkava. Izuzetno vrijedna crkva izgrađena je na istočnom djelu sela Osekovo. Prva je obnovljena nakon oslobođenja od Turaka, već 1699. godine. No, 1792. godine, crkva je završena s obnovama te je posvećena Svetoj Ani (Škiljan, 2021).

5.4. Kulturno-povijesni spomenici

Spomenik revolucije naroda Moslavine. U naselju Podgarić nalazi se Spomenik revolucije Naroda Moslavine još od 1967. godine. Spomenik autora Dušana Džamonja i arhitekta Vladimira Veličkovića u izgradnji je bio dvije godine te ga je svečano otvorio Josip Broz Tito. Zbog ustanka zajednice protiv ustaških okupatora na području Moslavine i Zagreba tijekom NOR-a podignut je spomenik. Dušan Džamonja navodi kako spomenik predstavlja tzv. “krila pobjede” kojim se nadvladava smrt i poraz. Visinom od 10 metara, širinom od 20 metara i svojom spomeničkom strukturom vidljiv je sa svih strana.¹

Spomenik Palim Borcima u Čazmi. U gradu Čazmi, nedaleko od središnjeg gradskog trga, podignut je spomenik u čast partizanskim borcima koji su pali tijekom Drugog svjetskog rata. Spomenik je podignut 1956. godine, a autori su hrvatski kipar Belizar Bahorić, Mira Halamberk-Wenzler i Fedor Wenzler. Nakon redizajna 1970. godine, najupečatljivija značajka bio je niz od četiri živopisna mozaika na svakoj strani. Prikazivali su mnoga mračna i kosturna stvorenja slična pticama u raznim nadrealističnim i nadzemaljskim prizorima.

No, dodatni aspekt koji treba spomenuti je potonulo svetište ispod mozaika. Ispod svetišta na zidu se nalazi set brončanih apstraktnih reljefnih skulptura te četvrtasti medaljoni s imenima palih boraca i žrtava.²

Spomenik žrtvama NOB-a. “Ne traži majko groba mog, slobodna zemlja živi je lik živoga sina tvog” tekst je koji je napisao Jure Kaštelan na spomenik u znak sjećanja na partizanske i civilne žrtve Drugog svjetskog rata. Autor djela je nepoznat, ali se zna da je izgrađen 1985. godine u Garešnici.

---

¹ Izvor: Podgarić <https://www.spomenikdatabase.org/podgarica> (20.08.2022.)

² Izvor: Podgarić <https://www.spomenikdatabase.org/podgarica> (20.08.2022.)

Sastoji se od male uzdignute kružne platforme oko koje je betonski zid koji raste i oblikuje široku zvijezdu. Spomenik je u dobrom stanju, osim što nije dobro održavano pa je djelomično prekriven travom i pukotina po površini.³

5.5. Kulturne ustanove

Muzej Moslavine. U bivšem dvorcu grofova Erdödy koji je sagrađen još sredinom 18. stoljeća u središtu Kutine, smjestio se Muzej Moslavine. Osnovan je 15. ožujka 1960. godine kao Muzej i arhiv narodne revolucije Moslavine. Bobovec i sur. (2006, str. 29) navode: “Barokna je to pravokutna kurija, s malim trijemom iznad ulaza na istočnom pročelju”. No, za vrijeme obnove 1895. godine, barokni izgled se izmijenio. Svoj rad je započeo s arhivom i povijesnom zbirkom, a kasnije s arheologijom i etnologijom te otvara i galerijski odjel. Zbirke sadržavaju predmete i materijale od prvog pisanog spomena *Kutina*. Također, djelatnici Muzeja Moslavine posvećuju mnogo pažnje muzeju. Zahvaljujući brojnim istraživanjima, takvom predanom radu i prikupljanju muzejske građe i podataka sačuvan je veliki dio narodne baštine (Bobovec i sur. 2006).

Knjižnica i čitaonica. Jedne od najstarijih knjižnica u Moslavini su Gradska knjižnica Ivanić – Grad te Hrvatska čitaonica u Kutini. Knjižnica i čitaonica u Kutini postoji već 138 godina. Sagrađena je 2. kolovoza 1884. godine, a tijekom niza godina mijenjala je svoj naziv. Godine 1911. naziv knjižnice je glasio *Hrvatska građanska čitaonica*, a 1919. godine: *Hrvatska narodna čitaonica*. Smještena je bila u najstarijoj kutinskoj ulici; *Crkvena ulica*. Zadaci ove knjižnice su bile da omogući stanovništvu praćenje novina i časopisa te posuđivanje knjiga.⁴

Gradska knjižnica je 1955. godine smještena u podrumskom prostoru Doma kulture, a 1988. dobiva samostalnu zgradu u centru grada te dobiva naziv *Knjižnica i čitaonica Kutine*

Gradska knjižnica Ivanić – Grad je nešto starija od knjižnice u Kutini. Osnovana je 1877. godine kao građanska čitaonica te je bila središnja kulturna ustanova u Ivanić-Gradu. Njena tadašnja pravila kažu: “svrha čitaonice je širiti prosvjetu kroz marljivo čitanje i inih zabavno poučnih spisa i knjiga” (Pravila, 1877, prema *Gradska-knjižnica Ivanić – Grad*, bez dat.)⁵

---

³ Izvor: Podgarić <https://www.spomenikdatabase.org/podgarica> (20.08.2022.)

⁴ Izvor: Knjižnica i čitaonica Kutina; <https://knjiznica-kutina.hr/primjer-stranice-2/> (01.07.2022.)

⁵ Izvor: Gradska knjižnica Ivanić – Grad; <https://www.gkig.hr/povijest/> (01.07.2022.)

5.6. Moslavački običaji

Običaji Moslavine vrlo su raznoliki, no ponajviše se vežu uz gorice i klet koja su središta radnog, društvenog i obrednog života ljudi. Značajan dio tradicijske kulture donosi sami društveni život u kletima. Na razne načine izražavaju svoju kulturu, primjerice tekstovi zdravica, natpisi na tradicijskome posuđu ili obrednici ponašanja u različitim životnim prilikama. Moslavci većinom posjeduju vinograde te proizvode vino koje se obavezno nude u svakodnevnim i posebnim prilikama. Nakon svakog posla moralo se nazdraviti pa tako i nakon svake berbe se nazdravljalo uz ove riječi: „Naše drago trsje, lepo smo te pobrali, dobro si nam rodilo, da bi Bog dal k letu još i bole, ne smemo te ostaviti ŕednoga, ni gladnoga. Zato te bumo napojili, nahranili i na kraju našom pjesmom razveselili.“ (Bobovec i sur. 2006, 26.-27. str.)

Martinje. Davni pučki običaji kao što je prevođenje mošta u mlado vino radi se na Martinje, blagdan sv. Martina koji se obilježava 11. studenog. Biškup toga dana krsti most uz ove riječi: „Mošte, ja te krstim u ime Bacha, oca vina, u ime Matina, njegova sina i duha od kojeg mošt kuha!“ (Bobovec i sur. 2006., 27.str.)

Vincekovo. Dana 22. siječnja, slavio se u društvu i dan sv. Vinka (Vincekovo). U goricama su se okupljali prijatelji te su na trs stavljali kobasice i zalijevali ih. Time su prizivali rodnost i obilje i sljedeće godine (Bobovec i sur. 2006).

Fašnik. Tradicija fašnika u Kutini održava se od sredine 90-ih godina. Pokladni običaji sadržavaju nekoliko osnovnih ciljeva, kao što su prerušavanje i ophodnja maskiranih skupina istjerivajući zimu strašnim maskama i bukom.

No, prije se vjerovalo kako je cilj bio istjerivanje zlih sila, demona i uroka koji su mogli naštetiti ljudima, a pjevalo se i plesalo radi većeg rasta usjeva (Bobovec i sur., 2006).

5.7. *Ostalo*

Lonjsko polje. Park prirode Lonjsko polje je među najvećim poplavnim područjima u Europi. Sadrži sačuvanu raznolikost biljnog i životinjskog svijeta, ali i kulturne baštine. Zajedničko djelo prirode i čovjeka dovelo je do promatranja osnovne kulturne vrijednosti Lonjskog polja u kategoriji kulturnog krajobraza. Jedan od važnijih dijelova očuvanih kulturnih baština je graditeljska baština. Pošto nema podjele između ljudi i prirode možemo pronaći tradicionalnu gradnju od hrastovine. Kuće su uklopljene tako da je u starijim kućama drvena građa kalana ili tesana, a u novijim kućama piljena. Zidovi su građeni debelim balvanima, a na njih se oslanja stropna i krovna konstrukcija. No, osim tradicionalne gradnje, mogu se pronaći i povijesne zgrade kao crkva, župni dvor, vatrogasni dom i slično.⁶

Kezele. Seoski turizam obitelji Kezele smješten je na rubu šume Marče. Može se vidjeti i nekoliko autohtonih moslavačkih kuća stare oko 100 godina u kojima se uživaju jela iz domaće kuhinje i vina iz vlastitog podruma u kojem se može kušati i autohtonu moslavačku sortu vina Škrlet. Također, u jednoj autohtonoj staji uzgajaju se i razne vrste domaćih životinje, a u drugoj se mogu vidjeti izložene obiteljske etno zbirke sa oko 4000 starih predmeta i rukotvorina.⁷

---

⁶ Izvor: Lonjsko polje: <https://pp-lonjsko-polje.hr/vrijednosti-parka/kulturna-bastina/pokretna-kulturna-bastina/> (16.06.2022)

⁷ Izvor: Kezele seoski turizam; <http://www.kezele-vino.hr/> (01.07. 2022.)

6. Kulturno - povijesna baština Moslavine u funkciji ostvarivanja odgojno - obrazovnih ishoda Prirode i društva

6.3. Kulturna baština u ishodima učenja u nastavi Prirode i društva

U tablicama 1, 2, 3 i 4 iz kurikuluma za nastavni predmet Priroda i društvo izdvojeni su odgojno-obrazovni ishodi koji se odnose na povijesnu i kulturnu baštinu zavičaja i domovine te njezinu zaštitu. Uz svaki odgojno-obrazovni ishod navedena je i razrada ishoda te sadržaji za ostvarivanje istih.

Tablica 1.

Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 1. razred iz područja kulturno - povijesne baštine

1. razred		
Odgojno – obrazovni ishodi	Razrada ishoda	Sadržaji za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda
PID OŠ C.1.1. Učenik zaključuje o sebi, svojoj ulozi u zajednici i uviđa vrijednosti sebe i drugih	Sudjeluje u obilježavanju događaja, praznika, blagdana.	Organizirati obilježavanje državnih praznika, blagdana, značajnih dana i događaja.

Izvor: Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), 2019a

Kulturno – povijesna baština spominje se već u prvome razredu. Usmjerena je na obilježavanje događaja, praznika i blagdana. Učenici uče kako se obilježavaju državni praznici, blagdani, značajni dani i događaji.

Tablica 2.

Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 2. razred iz područja kulturno - povijesne baštine

2. razred		
Odgojno – obrazovni ishodi	Razrada ishoda	Sadržaji za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda
PID OŠ B.2.3. Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu.	Uspoređuje nedavnu prošlost i sadašnjost i predviđa buduće događaje te promjene i odnose u budućnosti.	Istražuje i prikuplja informacije o prošlosti, uspoređuje život nekad i danas, djetinjstvo svojih predaka, prometna sredstva, igračke, stanovanje, odjeću nekoć i danas i sl.

<p>PID OŠ C.2.1. Učenik uspoređuje ulogu i utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta te promišlja o važnosti očuvanja baštine.</p>	<p>Opisuje i postavlja pitanja povezana s povijesnom i kulturnom baštinom svoga mjesta.</p>	<p>Povijesna su baština blagdani, značajni događaji; kulturna su baština tradicijski predmeti, običaji, nošnja, suveniri.</p>
	<p>Navodi primjere i objašnjava načine zaštite i očuvanja kulturne i povijesne baštine.</p>	
	<p>Sudjeluje i predlaže načine obilježavanja događaja i blagdana</p>	

Izvor: Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), 2019a

Kada je u pitanju povijesna baština, učenici drugog razreda sudjeluju u obilježavanju značajnih događaja i blagdana. Osim toga, učenici u drugom razredu upoznaju kulturno – povijesnu baštinu svojeg užeg zavičaja, odnosno mjesta u kojem žive. Učenici će se upoznati s pojmom kulturno - povijesne baštine. Znat će definirati kulturno-povijesnu baštinu te nabrojati što čini kulturno-povijesnu baštinu nekog mjesta. Učenici će se upoznati i s kulturno-povijesnom baštinom svoga mjesta te će usvojiti na koji način istu možemo očuvati i zaštititi. Znat će da u kulturno-povijesnu baštinu spadaju i tradicijski predmeti, običaji, nošnja i suveniri. Učenici će se upoznati i s primjerima kulturno-povijesne baštine Republike Hrvatske te sa Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Upoznat će se i s kulturnim ustanovama, s njihovom namjenom te će znati nabrojati kulturne ustanove svoga mjesta. Učenici će uspoređivati prošlost i sadašnjost tako da će uspoređivati kako se živjelo nekada, a kako se živi danas, kako je izgledalo djetinjstvo njihovih predaka, kako su izgledali razni predmeti nekoć i danas. Ostvarivanje odgojno - obrazovnih ishoda u nastavi Prirode i društva moguće je raznim istraživanjima, npr. učenici istražuju kako izgleda tradicionalna narodna nošnja mjesta u kojem žive. Razgovorom sa starijim članovima svoje obitelji učenici mogu saznati kako su oni živjeli nekada, a kako mi živimo danas, mogu se upoznati s običajima iz prošlosti i usporediti ih s običajima koji su se zadržali i danas. Moguća je i izrada plakata gdje učenik ima zadatak odabrati jedno kulturno zaštićeno dobro te izraditi plakat i predstaviti ga razredu.

Tablica 3.*Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 3. razred iz područja kulturno - povijesne baštine*

3. razred		
Odgojno – obrazovni ishodi	Razrada ishoda	Sadržaji za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda
PID OŠ A.3.2. Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost	Prikazuje vremenski slijed događaja na vremenskoj crti ili lenti vremena (desetljeće u životu učenika i njegove obitelji, stoljeće i tisućljeće na primjeru kulturnopovijesnih spomenika koje učenici mogu neposredno promatrati, važniji događaji i sl.) i procjenjuje njihovu važnost.	Učenik prepoznaje spomenike svoga zavičaja te istražuje njihovu povijest (izvanučionička nastava).
		Učenik istražuje i opisuje te na vremenskoj crti ili lenti vremena smješta značajne događaje iz povijesti vlastitoga života, obitelji i svoga zavičaja.
		Uspoređuje način života ljudi u prošlosti i sadašnjosti promatranjem fotografija, gledanjem dokumentarnih filmova, posjetom dvorcu, muzeju i sl.
PID OŠ B.3.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju	Uspoređuje prošlost i sadašnjost i predviđa promjene i odnose u budućnosti.	Učenik istražuje i prikazuje događaje iz vlastite prošlosti ili prošlosti svoje obitelji.
	Raspravlja o utjecaju događaja, osoba i promjena na sadašnji i budući život čovjeka.	
	Prikazuje događaje, osobe i promjene u zavičaju tijekom prošlosti i sadašnjosti te ih predviđa u budućnosti služeći se kalendarom, vremenskom crtom, crtežom i sl., uz korištenje digitalnih interaktivnih usluga (geografske karte, vremenska prognoza...), IKT-a, ovisno o uvjetima.	Uspoređuje na različitim primjerima prošlost, sadašnjost i budućnost.

<p>PID OŠ C.3.1. Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.</p>	<p>Navodi primjere i načine zaštite i očuvanja kulturne i povijesne baštine zavičaja.</p>	<p>Navodi primjere utjecaja zavičajnih obilježja na način života. Posebnosti i prepoznatljivosti zavičaja: grb, zastava, suvenir, tradicija, običaji, događaji, prirodne ljepote, kulturno-povijesne znamenitosti, obilježavanje državnih praznika, blagdana, značajnih dana i događaja.</p>
	<p>Navodi značajne osobe i događaje iz zavičaja i objašnjava njihov doprinos zavičaju i stavlja ih u povijesni slijed</p>	

Izvor: MZO, 2019a

Kulturno - povijesna baština u trećem razredu usmjerena je upravo najviše na zavičajnu nastavu, odnosno učenici upoznaju povijesnu i kulturnu baštinu svog šireg zavičaja. Učenici će se upoznati sa svojim zavičajem u prošlosti. Proučavanjem povijesnih izvora zaključuju o načinu života ljudi u prošlosti, njihovoj kulturi i tradiciji. Učenici će se upoznati i s pojmom kulturno-povijesni spomenici. Ponavljaju pojam kulturno-povijesne baštine, koji su važni dijelovi kulturno-povijesne baštine te zašto je važno očuvanje baštine. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u nastavi Prirode i društva moguće je na isti način kao i u drugom razredu uz moguću nadopunu. Jedna od dodatnih aktivnosti koju učenici mogu provesti u razredu je izrada turističkog vodiča. Pomoću plana naselja ili aplikacije *Google maps* učenici mogu istražiti koji se kulturno-povijesni spomenici nalaze u okolici. Na mrežnim stranicama mogu pronaći osnovne informacije o pojedinom kulturno-povijesnom spomeniku te za svaki napisati kratak osvrt. Ako je moguće, učenici će posjetiti kulturno-povijesne spomenike, fotografirati ih te fotografije iskoristiti za izradu vodiča. Učenici također mogu odabrati jedan kulturno-povijesni spomenik iz svog zavičaja, istražiti iz kojeg vremena potječe te po čemu je značajan. Nakon provedenog istraživanja učenici će predstaviti razredu odabrani kulturno-povijesni spomenik. Još jedna aktivnost koja se može provesti na nastavi Prirode i društva je uspoređivanje prošlosti i sadašnjosti promatrajući razne fotografije te gledajući dokumentarne filmove. Tako učenici mogu vidjeti kako su ljudi živjeli nekada te po čemu se razlikuje naš život danas od života naših predaka.

Tablica 4.*Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 4. razred iz područja kulturno – povijesne baštine*

4. razred		
Odgojno – obrazovni ishodi	Razrada ishoda	Sadržaji za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda
PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.	Istražuje o značajnim osobama i događajima u domovini, povezuje ih s kulturno-povijesnim spomenicima, smješta u vremenske okvire te pokazuje na vremenskoj crti ili lenti vremena.	Učenik prikuplja iz različitih izvora podatke o značajnim povijesnim osobama i događajima (odlazi u knjižnicu, muzej, obilazi mjesto i istražuje)
PID OŠ C.4.1. Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.	Objašnjava povezanost baštine s identitetom domovine te ulogu baštine za razvoj i očuvanje nacionalnoga identiteta. Objasnjava na primjerima načine zaštite i očuvanja kulturne i povijesne baštine domovine.	Prepoznatljivost su domovine grb, zastava, himna, novac, tradicija, običaji i kulturno-povijesne znamenitosti. Učenici zaključuju o značenju i obilježavanju državnih blagdana, praznika, značajnih dana i događaja.

Izvor: MZO, 2019a

Kulturna baština u četvrtom razredu proširuje se s područja zavičaja na ostatak domovine. Učenici se upoznaju s kulturno-povijesnom baštinom nizinskih, brežuljkastih, gorskih i nizinskih krajeva. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u nastavi Prirode i društva moguće je na isti način kao i u drugom i trećem razredu uz obaveznu nadopunu. U četvrtom razredu učenici će istraživati o značajnim osobama i povijesnim događajima odlaskom u knjižnice, muzeje te obilaskom svoga mjesta. Naučit će prepoznati značajke svoje domovine te na primjerima objasniti na koji način se može zaštititi i očuvati kulturno-povijesna baština naše domovine.

6.4. Ostvarivanje ishoda učenja Prirode i društva iz područja kulturno - povijesne baštine izvanučioničkom nastavom u Moslavini

U tablici 5 navedeni su odgojno-obrazovni ishodi iz nastavnog predmeta Priroda i društvo, iz područja kulturno – povijesne baštine, te prijedlozi njihova ostvarivanja izvanučioničkom nastavom na području Moslavine.

Tablica 5.

Prijedlozi ostvarivanja ishoda učenja Prirode i društva iz područja kulturno - povijesne baštine izvanučioničkom nastavom u Moslavini

	Odgojno – obrazovni ishodi	Prijedlog ostvarivanja ishoda
1. razred	PID OŠ C.1.1. Učenik zaključuje o sebi, svojoj ulozi u zajednici i uviđa vrijednosti sebe i drugih	Učenici obilježavaju Dan škole, Dan kruha, Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata i slično. Razgovor sa starijim stanovnicima Moslavine (razgovor o značajnim događajima, o važnim datumima u Moslavini)
2. razred	PID OŠ B.2.3. Učenik uspoređuje, predviđa promjene i odnose te prikazuje promjene u vremenu.	Posjet muzeju (učenici iz Kutine posjećuju Muzej Moslavine, učenici iz Ivanić-Grada posjećuju Muzej Ivanić-Grada i slično) Posjet seoskom turizmu Kezele (autohtone moslavačke kuće, tradicijska hrana) Razgovor sa starijim stanovnicima Moslavine (Kako se živjelo nekada, koji su običaji bili, kako su izgledali određeni predmeti i kako su se nazivali) Sudjelovanje na manifestaciji fašnik
	PID OŠ C.2.1. Učenik uspoređuje ulogu i utjecaj pojedinca i zajednice na razvoj identiteta te promišlja o važnosti očuvanja baštine.	
3. razred	PID OŠ A.3.2. Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost.	Posjet kulturno – povijesnim znamenitostima Moslavine (utvrde na Moslavačkoj gori i crkve) Posjet kulturno-povijesnom spomeniku (Spomenik revolucije naroda Moslavine) Posjet Muzeju Moslavine Razgovor sa starijim stanovnicima našeg mjesta (Kako se živjelo nekada, koji su običaji bili, kako su izgledali određeni predmeti i kako su se nazivali) Posjet Lonjskom polju (vidjeti graditeljsku baštinu, tradicionalnu gradnju od hrastovine) Prikazati značajne događaje na lenti vremena
	PID OŠ B.3.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima tijekom vremenskih ciklusa te analizira povezanost vremenskih ciklusa s događajima i važnim osobama u zavičaju.	
	PID OŠ C.3.1. Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.	

4. razred	PID OŠ B.4.3. Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske.	Posjet kulturno – povijesnim znamenitostima Moslavine (utvrde na Moslavačkoj gori i crkve) Posjet muzeju Moslavine (prikuplja podatke o Moslavini) Posjet gradske knjižnice i čitaonice u Kutini (prikuplja određene podatke o Moslavini)
	PID OŠ C.4.1. Učenik obrazlaže ulogu, utjecaj i važnost povijesnoga nasljeđa te prirodnih i društvenih različitosti domovine na razvoj nacionalnoga identiteta.	

Izvor: MZO, 2019a

Valja napomenuti kako je kulturno-povijesna baština do 4. razreda više usmjerena na učenike koji žive na području Moslavine jer učenici tada moraju upoznati svoj zavičaj odnosno u ovom slučaju Moslavinu, dok bi se kulturno-povijesna baština u 4. razredu mogla usmjeriti i na učenike iz drugih krajeva Hrvatske jer tada učenici obrađuju područje cijele Hrvatske. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda učenja izvanučioničkom nastavom na području Moslavine u 1. razredu moguće je obilježavanjem nekih važnih datuma, primjer tomu može biti Dan škole. Učenici u Kutini obilježavaju Dan škole 9. lipnja te odlaze na svečanu priredbu u Domu kulture OŠ Vladimira Vidrića. Također, u školama se obilježava svake godine tijekom listopada Dani kruha i zahvalnosti za plodove zemlje. To obilježavanje pridonosi potpunijem odgoju i obrazovanju za zaštitu okoliša. Jedan od cilja je upoznati učenike s nastajanjem kruha te im približiti blagovanje kruha i narodne običaje, upoznati učenike sa žetvenim i ostalim običajima. Također, cilj je upoznati učenike s autohtonim vrstama voća i drugih plodova zemlje. Najčešće se u školskim prostorima postavljaju izložbe plodova zemlje užeg zavičaja, kruha i krušnih proizvoda kako bi ih učenici mogli što bolje upoznati. Isto tako, učenici koji žive na području Kutine, mogu posjetiti stari Vaclavekov mlin u Piljenicama. Ondje mogu vidjeti kako se prije radilo brašno od žitarica. Također, učenici u Ivanić – Gradu mogu posjetiti mlin Mužek i vidjeti kako se proizvodi brašno danas. Učenici mogu obilježavati i Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata (18. studenog) tako da odlaze u posjet spomenicima namijenjena njima. Stoga, učenici u Ivanić–Gradu mogu otići u Park hrvatskih branitelja gdje mogu posjetiti Spomenik poginulim hrvatskim braniteljima u Domovinskom ratu te prošetati Vukovarskom ulicom koja je svake godina osvjetljena lampionima.

Također, učenici u Popovači mogu posjetiti Spomen obilježje poginulim hrvatskim braniteljima na Trgu II ispred Doma kulture. Moguće je i provesti razgovor sa starijim stanovnicima Moslavine ili samoga grada pa ispitati koji su se značajni događaji dogodili u Moslavini ili kada su Moslavački običaji. Primjer toga mogu biti običaji kao što je fašnik u Kutini, Voloderske jeseni u Voloderu, Bučijada u Ivanić-Gradu ili Martinje i Vincekovo te saznati kojim se datumom obilježavaju.

U 2. razredu učenici na području Kutine mogu posjetiti Muzej Moslavine u Kutini gdje mogu vidjeti nešto više o kulturno-povijesnoj baštini u Kutini. Muzej Moslavina sadrži bogatu kulturno – povijesnu zbirku koja učenicima omogućuje uvid u prošlost Kutine. Zbirka sadrži razne predmete iz svakodnevnog života, od odjeće, školskog pribora, pribora za jelo do raznih alata, oružja, dokumenata i starih fotografija. Učenici posjetom Muzeja Moslavine mogu vidjeti kako su ljudi nekoć živjeli. Mogu usporediti kakvu su odjeću, školski pribor, alate i predmete ljudi koristili nekoć i danas. Muzej sadrži i bogatu etnografsku zbirku koja uključuje razno pokućstvo, tekstilni inventar jednog seoskog domaćinstva, predmete tradicijskog rukotvorstva te narodne nošnje. Mogu vidjeti kako su se kuće na tom području gradile od drveta i zemlje (blata). Također, muzej priča priču od antičkih nalaza u predjelu Lipa do tradicijskog graditeljstva u Crkvenoj i Radićevoj ulici te crkve iz 18. stoljeća sakralne arhitekture (crkva sv. Marije Snježne). Isto tako, učenici na području Ivanić-Grada mogu posjetiti mali Muzej Ivanić-Grada te saznati nešto više o povijesti Ivanića, vidjeti kako je izgledao Ivanić i njegova utvrda iz 16. stoljeća. Vidjeti predmete koje su našli na tome području te spise i novine iz 16. i 17. stoljeća. No, osim muzeja mogu posjetiti i seosko gospodarstvo Kezele gdje učenici mogu iz prve ruke vidjeti kako se nekada živjelo. Kuća je opremljena namještajem, alatima, opremom te raznim materijalima koji su se koristili u prošlosti. Također, ondje mogu i probati tradicionalna jela Moslavine kao što su domaći štrukli, trganci ili gibanice te mogu usporediti s današnjom hranom. Također, ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda učenja moguće je razgovorom učenika sa starijim stanovnicima mjesta ili starijim članovima obitelji putem kojega učenici mogu iz prve ruke naučiti kakav je bio život naših predaka. Također, može se posjetiti i manifestacija Fašnika. Na manifestaciji fašnika učenici se tradicionalno kao razred maskiraju te u povorci zajedno s ostalim školama prolaze kroz grad. Ovdje se mogu prisjetiti kako je fašnik tradicionalan te kako se prerusavanjem i ophodnjom istjeruje zima.

Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda učenja izvanučioničkom nastavom na području Moslavine u 3. razredu moguće je istraživanje područja nešto više od svoga mjesta. Krug se širi na cijelu regiju, odnosno učenici mogu posjetiti razne dijelove Moslavine, kao što je posjet utverdama i crkvama. Utvrde kao što su Garić grad, Jelengrad, Košutgrad ili Bršljanac su uvijek otvorene za posjet. Učenici posjetom utvrda mogu vidjeti kako su se nekada gradile utvrde i koji su se materijali koristili za gradnju. Mogu proučiti čemu su služile utvrde te vidjeti gdje su se gradile i zašto. Također, crkve kao što je crkva sv. Marije Snježne u Kutini, sv. Marije Magdalene u Čazmi ili kapela u Donjoj Gračenici se isto tako uvijek mogu posjetiti, vidjeti kako su izgrađene i kojim stilom su uređene. Može se posjetiti i kulturno-povijesni spomenici, kao što je Spomenik revolucije Naroda Moslavine u Podgariću te istražiti njegovu povijest. Spomenik je izgrađen 1967. godine zbog ustanka zajednice protiv ustaških okupatora na području Moslavine i Zagreba tijekom NOR-a. Učenici mogu vidjeti kako sam oblik spomenika se sastoji od „krila pobjede“ kojim se nadvladava smrt i poraz. Kao i u prvom i drugom razredu, može se razgovarati sa starijim stanovnicima Moslavine kako bi saznali kakav je život bio u prošlosti, kako su živjeli te kakvi su bili moslavački običaji. Kao i u 2. razredu moguće je posjetiti Muzej Moslavine i više istražiti kulturno-povijesnu baštinu, ali ne samo Kutine nego i cijele Moslavine. Muzej sadrži razne predmete koji su pronađeni na starim utverdama kao što su Jelengrad, Garić grad pa čak i originalni ulaz Bele crkve. Može se vidjeti kako su ljudi u Moslavini živjeli, kako su građeni njihovi domovi, usporediti pokućstvo, odjeću i slično. Osim toga, može se posjetiti i Lonjsko polje. Ondje se može vidjeti graditeljska baština, odnosno kuće koje su izgrađene od tradicionalne gradnje hrastovine te usporediti sa svojim kućama.

Kada su prikupili sve podatke i godine događaja, Učenici mogu na lenti vremena prikazati značajne događaje, npr. staviti prvu sagrađenu utvrdu u Moslavini, prvu crkvu i najznačajniji spomenik. Pa tako navesti Garić grad koji je sagrađen 1256. godine, crkvu sv. Ane u Osekovu koja je 1699. prva obnovljena nakon oslobođenja od Turaka te Spomenik revolucije naroda Moslavine izgrađen 1967. godine.

Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda učenja izvanučioničkom nastavom na području Moslavine u 4. razredu je, kao i u 2., i 3. razredu, posjet Muzeju Moslavine u Kutini gdje mogu prikupljati podatke o kulturno-povijesnoj baštini Moslavine i usporediti je s drugim regijama.

No, osim učenika s područja Moslavine, mogu posjetiti i učenici iz drugih regija i vidjeti sve o kulturno-povijesnoj baštini Moslavine.

Mogu posjetiti i srednjovjekovne utvrde na Moslavačkoj gori, kao što je Garić grad, Jelengrad i slično. Učenici će usporediti utvrde sa svojeg područja te vidjeti koji su se materijali koristili za gradnju i slično. Isto tako, posjetit će crkve u Moslavini, kao što su kapelica sv. Fabijana i Sebastijana u Donjoj Gračenici, župa Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kloštar Ivaniću ili župna crkva sv. Marije Snježne u Kutini. Crkve su pune baroknih i romaničkih elemenata koje bi učenici mogli pogledati.

U 4. razredu mogu se ostvariti odgojno-obrazovni ishodi i odlaskom u gradske knjižnice kao što su Gradska-knjižnica Ivanić Grad ili Knjižnica i čitaonica u Kutini gdje mogu istražiti o kulturno-povijesnoj baštini Moslavine. Pronaći neke važne datume u Moslavini kao što je napad Osmanlija krajem 15. i tijekom 16. stoljeća, mogu istražiti neke značajne osobe kao što su obitelji Erdődy, Čupor Moslavački i slično.

7. Primjer izvanučioničke nastave na području Moslavine

Kako bi se provela uspješna izvanučionička nastava potrebno je mnogo planiranja od strane učitelja. Učitelj mora osigurati sigurnost učenika pri prijevozu, boravku te realizaciji svih predviđenih aktivnosti, treba pripremiti sve materijale i opremu potrebnu za provedbu izvanučioničke nastave, treba obavijestiti učenike o zadacima i aktivnostima koje ih očekuju te dogovoriti suradnju sa suradnicima na terenu (Vilić-Kolobarić, 2008).

Husanović Pejnović (2011) ističe kako je provedba izvanučioničke nastave iznimno važna za učenike jer na temelju interakcija s materijalnom i socijalnom okolinom učenici izgrađuju svoje znanje.

U nastavku slijedi primjer pisane priprave za integriranu izvanučioničku nastavu na području Moslavine pod nazivom *Kulturno-povijesna baština zavičaja (Moslavina)*.

PRIPRAVA ZA IZVOĐENJE IZVANUČIONIČKE NASTAVE KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA MOGA KRAJA

Razred: 3. razred

Sadržaji za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda (središnja tema): Kulturno-povijesna baština zavičaja (Moslavina) – izvanučionička nastava

Integrirani predmeti: Priroda i društvo, Likovna kultura, Hrvatski jezik

Nastavne jedinice:

Priroda i društvo – Kulturno-povijesna baština Moslavine

Likovna kultura – Građevine i tijela u prostoru – utvrda

Hrvatski jezik – Pisanje sastavka o kulturno – povijesnoj baštini

Ishodi učenja:

OŠ HJ A.3.3. Učenik čita tekst i pronalazi važne podatke u tekstu.

OŠ HJ A.3.6. Učenik razlikuje uporabu zavičajnoga govora i hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na komunikacijsku situaciju.

OŠ LK A.3.2. Učenik demonstrira fine motoričke vještine upotrebom različitih likovnih materijala i postupaka u vlastitom likovnom izražavanju.

OŠ LK A.3.3. Učenik u vlastitome radu koristi tehničke i izražajne mogućnosti novomedijskih tehnologija.

OŠ LK C.3.2. Učenik povezuje umjetničko djelo s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom.

PID OŠ A.3.2. Učenik prikazuje vremenski slijed događaja i procjenjuje njihovu važnost.

PID OŠ C.3.1. Učenik raspravlja o ulozi, utjecaju i važnosti zavičajnoga okružja u razvoju identiteta te utjecaju pojedinca na očuvanje baštine.

Razrada ishoda:

OŠ HJ A.3.3. Odgovara na pitanja o pročitanome tekstu, postavlja pitanja o pročitanome tekstu, prepoznaje nepoznate riječi i pronalazi njezino značenje na temelju sadržaja teksta i u rječniku

OŠ HJ A.3.6. Uočava razliku između zavičajnoga govora i hrvatskoga standardnog jezika.

OŠ LK A.3.2. Demonstrira fine motoričke vještine (preciznost, usredotočenje, koordinacija prstiju i očiju, sitni pokreti).

OŠ LK A.3.3. Učenik digitalnim fotoaparatom (digitalni fotoaparat, pametni telefon) bilježi sadržaje iz okoline koristeći znanje o likovnom jeziku i drugim likovnim pojmovima; zabilježene sadržaje interpretira u vlastitom vizualnom radu.

OŠ LK C.3.2. Učenik opisuje djela kulturne i tradicijske baštine svog kraja te nalazi poveznice s društvenim kontekstom u kojem su nastala (način života, običaji).

PID OŠ A.3.2. Prikazuje vremenski slijed događaja na vremenskoj crti ili lenti vremena (desetljeće u životu učenika i njegove obitelji, stoljeće i tisućljeće na primjeru kulturnopovijesnih spomenika koje učenici mogu neposredno promatrati, važniji događaji i sl.) i procjenjuje njihovu važnost.

PID OŠ C.3.1. Objašnjava i procjenjuje povezanost baštine s identitetom zavičaja te ulogu baštine na zavičaj.

PID OŠ C.3.1. Uspoređuje društvo u zavičaju u prošlosti sa sadašnjim društvom, komentira sličnosti i različitosti.

PID OŠ C.3.1. Navodi primjere i načine zaštite i očuvanja prirodne, kulturne i povijesne baštine zavičaja.

Sociološki oblici rada: frontalni rad, individualni rad, rad u skupini

Metode učenja i poučavanja: metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda slušanja, metoda praktičnih radova

Nastavni mediji: materijali za izradu utvrde, fotografije, računalo, projektor, audio prijemnik

Prostor izvođenja: Moslavina – utvrda Garić grad, Kapela sv. Fabijana i Sebastijana, Muzej Moslavine

Predviđeno vrijeme trajanja izvanučioničke nastave: 1 dan izvanučionička nastava (5 nastavnih sati), 1 dan učionička nastava (2 nastavna sata)

Literatura za učiteljicu:

De Zan, I. (2005). Metodika nastave prirode i društva. Zagreb: Školska knjiga.

Husanović-Pejnović, D. (2011). Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju. Zagreb: Školska knjiga.

Letina, A., Kisovar Ivanda, T. i Braičić, Z. (2020). Istražujemo naš svijet 3 – udžbenik prirode i društva u drugom razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Prirode i društva za osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html (7.7.2022.)

Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html

Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019). Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html

Vilić-Kolobarić, K. (2008). Terenska nastava i suodnosi nastavnih sadržaja – priručnik za učitelje. Đakovo: Tempo

REALIZACIJA IZVANUČIONIČKE NASTAVE

Kreće se autobusom iz Kutine ispred *Osnovne škole Vladimira Vidrića* u 7:00 h. Učiteljica prije polaska ponavlja učenicima pravila ponašanja, što će sve posjetiti i na što moraju pripaziti. Učenici će fotografirati znamenitosti i ustanove koje će posjetiti. Najbolje fotografije će izraditi te iskoristiti za rad u razredu.

1. NASTAVNA SITUACIJA: POSJET UTVRDI GARIĆ GRAD

Obilazak provodimo pod stručnim vodstvom. Prvo što će se posjetiti jest utvrda Garić grad. Dolaskom ispred utvrde učiteljica najavljuje učenicima da će poslušati kratko predavanje o povijesti utvrde. Paralelno s predavanjem učenici obilaze utvrdu i fotografiraju. (Prilog 1)

Nakon održanog predavanja s učenicima odlazimo u Vila Garić gdje će biti užina, malo prošetati zatim se naći u određeno vrijeme te provesti likovnu radionicu. Ponavlja se što su sve naučili o utvrdi Garić grad. Učiteljica im postavlja pitanja: Gdje se nalazi utvrda Garić grad?, Kada je izgrađena? Tko je živio u njoj?, Tko je srušio utvrdu?

Pogledat ćemo fotografije koje su uslikali, razgovarati o utvrdi te izraditi utvrdu Garić pomoću kartonskih kutijica i valjaka. Predviđeno vrijeme trajanje radionice je 60 min. (Prilog 2)

2. NASTAVNA SITUACIJA: POSJET SPOMENIKA REVOLUCIJE NARODA MOSLAVINE

Učenicima se najavljuje polazak autobusom prema Spomeniku revolucije naroda Moslavine u selu Podgarić. Ondje će malo razgledati spomenik, fotografirati te poslušati o njegovoj izgradnji. (Prilog 3)

3. NASTAVNA SITUACIJA: POSJET KAPELE SV. FABIJANA I SEBASTIJANA

Učenicima se najavljuje polazak autobusom prema kapeli sv. Fabijana i Sebastijana koja se nalazi u mjestu Donja Gračenica. Ispred crkve, župnik ukratko govori o njenoj povijesti i izgradnji drvene strukture. Zatim, kreće se u obilazak. Vodi se razgovor o gradnji crkve te o njenoj unutrašnjosti i baroknom oltaru koji spada u vrijedan inventar.

4. NASTAVNA SITUACIJA: POSJET MUZEJU MOSLAVINA

Učenicima se najavljuje povratak u Kutinu. Posljednje odredište je muzej Moslavina. Učenici u muzeju imaju priliku vidjeti narodne nošnje i narodne ukrase, tkalački stan, postavljen stol za blagovanje, pribor za zanat klobučara i kovača, oružje te razne predmete koje je koristilo jedno domaćinstvo. Učenici na ovaj način mogu vidjeti kako se živjelo nekoć i koliko se život nekoć i danas razlikuje. Učenike se ispituje prepoznaju li pojedine predmete i znaju li čemu oni služe.

POVRATAK PREMA ŠKOLI

Nakon obilaska muzeja slijedi povratak prema školi. Na povratku prema školi ponavlja se što su naučili.

RAD U RAZREDU NAKON IZVANUČIONIČKE NASTAVE

Sažimanje i utvrđivanje gradiva u učionici.

Za početak ponovit ćemo koje smo sve to kulturno-povijesne znamenitosti posjetili rješavajući nastavni listić (Prilog 4). Zatim ćemo pregledati fotografije koje su učenici snimili, izabrat ćemo najljepše te ćemo ih izraditi.

Učenici mogu sažimanje i generalizaciju provesti u korelaciji s Hrvatskim jezikom pišući sastavak na temu Kulturno-povijesna baština moga mjesta. Učiteljica im daje smjernice te ih upućuje da spomenu sve znamenitosti koje su posjetili.

Također, moguća je i izrada plakata Kulturno-povijesna baština Moslavine na satu Prirode i društva. Učenici se podijele u nekoliko skupina te svaka skupina izrađuje svoj plakat koristeći izrađene fotografije.

Prilog 1:

Predavanje o utvrđi Garić grad

Utvrda Garić grad smjestila se usred Moslavačke gore, pored sela Podgarić. Sagrađena je 1256. godine, a dao ju je sagraditi ban Stjepan Šubić. Jedan je od najstarijih i najpoznatijih utvrđenih gradova u Moslavini, a i u Hrvatskoj. Ovalnog je oblika okružen vanjskim zidinama s dvije kule za obranu. Viša kula visoka je čak 18 metara. Ova utvrda je imala mnogo vlasnika, pa tako su vlasnici bili i zagrebački biskupi, ugarsko-hrvatski kraljevi, slavonski banovi pa i Barbara Celjska, poznata kao Crna Kraljica. Nakon prodora Osmanlije, utvrda jedno vrijeme služi za obranu, a zatim je napuštena i osuđena na propadanje. Danas se još uvijek provode razna istraživanja pa su tako nađeni i razni predmeti koje se mogu vidjeti u Muzeju Moslavine.

Prilog 2:

Likovna radionica: Izrada utvrde

CILJ RADIONICE: Pomoću kutijica, kartonskih valjaka, kolaž papira, škara, ljepila i ljepljive trake izraditi vlastitu utvrdu. Ponoviti pojmove prostor, unutarjni i izvanjski prostor, građevina. Usporediti dijelove dvorca s pojedinim geometrijskim tijelima. Razvijati maštu.

OPIS RADIONICE: Učenici će raditi u skupinama. Radionica će se održati ispred Vile Garić. Za učenike su unaprijed pripremljeni svi materijali. Za početak, prezentacijom će se učenicima prikazati fotografija Garić grada na kojima će uočiti raspored građevina koje čine utvrdu. Ponavljamo da je prostor praznina i da se prostorom krećemo. U graditeljstvu razlikujemo unutarjni i vanjski prostor. Njih možemo povezati otvorima kroz koje struji prostor. Ulice su zapravo međuprostori između zgrada kojima se možemo kretati. Nakon promatranja fotografije učenici odgovaraju na pitanja. Što je prikazano? Od kojih se dijelova sastoji ova građevina? Usporedi dijelove utvrde s pojedinim geometrijskim tijelima. Kakvog je oblika kula? Kakvog je oblika toranj? Fotografija utvrde slikanog iz zraka. Kakvog je oblika unutrašnje dvorište? Na što te podsjećaju? U kakvim se pričama spominju utvrde? Nakon završetka učenici izlažu svoje radove

Prilog 3:

Spomenik revolucije naroda Moslavine

Spomenik revolucije naroda Moslavine nalazi se u naselju Podgarić. Sagrađen je 1967. godine. Autor spomenika je Dušan Džamonj i arhitekt Vladimir Veličković, a u izgradnji je bio dvije godine te ga je svečano otvorio Josip Broz Tito. Zbog ustanka zajednice protiv ustaških okupatora na području Moslavine i Zagreba tijekom NOR-a podignut je spomenik. Dušan Džamonja navodi kako spomenik predstavlja tzv. "krila pobjede" kojim se nadvladava smrt i poraz. Visinom od 10 metara, širinom od 20 metara i svojom spomeničkom strukturom vidljiv je sa svih strana.

Kulturno-povijesna baštine Moslavine

1. Kako se zove utvrda koju smo posjetili?

---

2. Na kojoj gori se nalazi utvrda?

---

3. Kako se zove spomenik koji smo posjetili u selu Podgarić?

---

4. Zaokruži u kojem stoljeću je izgrađen spomenik ako je godina izgradnje 1967.

a) 18. stoljeće   b) 20. stoljeće   c) 21. stoljeće

5. Zaokruži mjesto u kojem se nalazi kapela sv. Fabijana i Sebastijana.

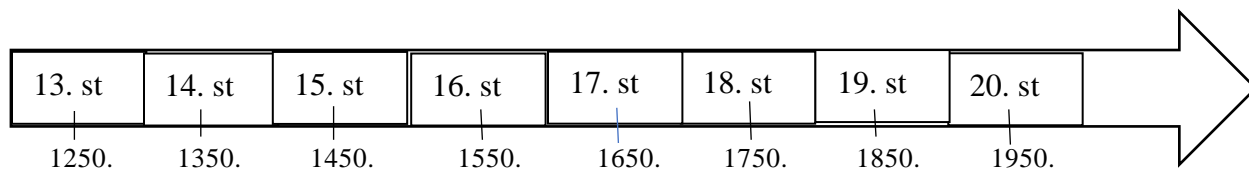
a) Podgarić   b) Donja Gračenica   c) Kutina

6. Na lenti vremena označi godine i napiši kojem stoljeću pripadaju.

Garić grad izgrađen je 1256. godine.

Spomenik revolucije naroda Moslavine izgrađen je 1967. godine.

Kapela sv. Fabijana i Sebastijana izgrađena je 1718. godine.

8. Zaključak

Diplomski rad govori o analizi kulturno – povijesne baštine Moslavine te o mogućim ostvarivanjima odgojno-obrazovnih ishoda nastave Prirode i društva na tom području. Analizom je utvrđeno kako je Moslavina prostor bogat kulturnom baštinom očuvanom kroz povijest i kojem je potrebno daljnje očuvanje i zaštita. Kulturno-povijesna baština predstavlja nam ne samo prošlost neke zajednice već i njezinu sadašnjost i budućnost. Sam pojam kulturno-povijesne baštine odnosi se na sva dostignuća koja su nam preci ostavili. Od jezika i književnosti, graditeljstva, likovne i narodne umjetnosti do glazbe, kazališta, filma, znanosti i mnogih drugih područja.

Kulturno-povijesnih znamenitosti u Moslavini ima mnogo. One najpoznatije i najvažnije opisane su u ovom radu. Neke znamenitosti su u vrlo dobrom stanju, nekima je potrebna obnova dok su neke nažalost propale. Zaštitom kulturne baštine bavi se UNESCO te svojom *Konvencijom o zaštiti svjetske i prirodne baštine* brine, predstavlja i čuva kulturno-povijesnu i prirodnu baštinu za buduće generacije. Prema kurikulumu za nastavni predmet Priroda i društvo, odgojno-obrazovne ishode koji se odnose na zavičaj, kulturno-povijesnu baštinu te zaštitu kulturno-povijesne baštine možemo pronaći prije svega u prvom, drugom, trećem i četvrtom razredu. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda nastave Prirode i društva moguće je kako učioničkom tako i izvanučioničkom nastavom. Učitelj ima važnu ulogu približiti učenicima sadržaje vezane ponajprije uz kulturno-povijesnu baštinu njihovog mjesta, a zatim i kulturno-povijesnu baštinu domovine i to putem izvanučioničke nastave, učenjem istraživanjem i otkrivanjem te izravnim kontaktom s kulturno-povijesnom baštinom. Organiziranje izvanučioničke nastave svakako je poželjno jer učenici na taj način sami spoznaju nastavne sadržaje, uče otkrivanjem i doživljavanjem te tako lakše pamte. Na učitelju je da s učenicima razgovara o kulturno-povijesnoj baštini te da ih uči o važnosti zaštite i očuvanja iste. Upoznavanje kulturno-povijesne baštine vrlo je važno za učenike jer tako primaju spoznaje o povijesti svoga naroda, o tome kako se živjelo nekoć, o tradiciji, narodnim običajima te da upotpune opće znanje.

9. Literatura

- Anić, V. i sur. (2002). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Beleta, S. (1994). Reljef Moslavine, *Zbornik Moslavine 3*. Kutina: Muzej Moslavine.
- Bobovec, A., Mitar, M., Moslavac, S. (2006). *Nasljeđe povijesne, prirodne i kulturne znamenitosti Moslavine i zapadne Slavonije*. Kutina: Muzej Moslavine Kutina.
- Bobovec, A. (2013). *Arheologija u Moslavini: uz 50. obljetnicu rada Arheološkog odjela u Muzeju Moslavine Kutina*. Kutina: Muzej Moslavine Kutine.
- Carek, R. (2004). Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga. *Informatica museologica*, 35 (3-4), 69-71.
- Ćorić Grgić, S., Bakarić Palička, S., Križanac, I., Lukša, Ž. (2022). *Eureka 4*, udžbenik prirode i društva u četvrtome razredu osnovne škole. Zagreb: Školska knjiga.
- De Zan, I. (2001). *Metodika nastave Prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gradska knjižnica Ivanić – Grad (2016). *Povijest*. Preuzeto s: <https://www.gkig.hr/povijest/> (01.07.2022.)
- Džaja, A. (2020). *Srednjovjekovne utvrde Moslavine*. Kutina: Muzej Moslavine.
- Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelinčić, D. A. (2010). *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*. Zagreb: Meandarmedia.
- Knjižnica i čitaonica Kutina. *Povijesni podsjetnik*. Preuzeto s: <https://knjiznica-kutina.hr/primjer-stranice-2/> (01.7. 2022.)
- Kezele seoski turizam. *Naslovnica*. Preuzeto s: <http://www.kezele-vino.hr/> (01.07. 2022.)
- Kos S., Pisk S. (2013). *Moslavačke srednjovjekovne utvrde kroz povijest i legende*. Kerschoffset: Povijesna udruga Moslavina.
- Letina, A., Kisovar Ivanda, T. i Braičić, Z. (2020). *Istražujemo naš svijet 3 – udžbenik prirode i društva u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lonjsko polje. *Pokretna kulturna baština*. Preuzeto s: <https://pp-lonjsko-polje.hr/vrijednosti-parka/kulturna-bastina/pokretna-kulturna-bastina/> (01.7.2022.)
- Marasović, T. (2001). *Kulturna baština*. Split: Veleučilište.

- Matas, M. (2006). Zavičajni nastavni sadržaji u nastavi Prirode i društva. U *Sedmi dani Mate Demarina* (str. 75.-83.). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019a). *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Prirode i društva za osnovne škole u Republici Hrvatskoj*. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html (1.7.2022.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019b). *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (01.7.2022.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO]. (2019c). *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture za osnovne škole i likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (01.7.2022.)
- Moslavac, S. (2008). *Crvena i bijela Moslavina*. Kutina: Muzej Moslavine.
- Nadilo, B. (2000). Dvorci i perivoji, Dvorci u Popovači – sjedište negdašnjeg posjeda Moslavina. *Časopis Građevinar*, (52-12), str. 751-756 < <http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-52-2000-12-06.pdf> >. Pristupljeno 15.8.2022.
- Pleše, V. (2009). *Planine Hrvatske – ukras, mjesto za odmor, rasadnici, biološke raznolikosti, zaštitnice*. Hrvatske šume, 154, 2-11.
- Pleše, T., Sekulić, P. (2013). *Jelengrad i Košutgrad – Dva moslavačka stara grada*. Zagreb: Služba za arheološku baštinu.
- Pleše, T., Sekulić, P. (2014). *Stari gradovi i utvrde Moslavačke i Zrinske gore: Problemi istraživanja, konzerviranje i prezentiranje*. Zagreb: Služba za arheološku baštinu
- Spomenik Database. *Podgarić*. Preuzeto s: <https://www.spomenikdatabase.org/podgarica> (20.08.2022.)
- Škiljan, F. (2011). *Kulturno-historijski spomenici Moslavine i Kalničko-bilogorskog prigorja s pregledom povijesti Moslavine i Kalničko-bilogorskog prigorja od prapovijesti do 1881*. Zagreb: Srpsko narodno vijeće.

Šuvar, V. (2017). Implementacija zavičajnih tema u razrednom kurikulumu na temeljima održivog razvoja. U I. Radeka, R. Petrani i M. Miočić (Ur.), *Održivi razvoj i odgojno obrazovni sustav Hrvatske* (str. 175-182). Zadar: Sveučilište u Zadru, Dječji vrtić „Radost“.

Vilić-Kolobarić, K. (2008). *Terenska nastava i suodnosi nastavnih sadržaja – priručnik za učitelje*. Đakovo: Tempo.

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, Narodne novine, 66/99 (2020).
<https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>
(1.7.2022.)

Popis slika

<i>Slika 1.</i> Moslavačke utvrde.....	8
<i>Slika 2.</i> Garić grad.....	9
<i>Slika 3.</i> Garić grad.....	9
<i>Slika 4.</i> Unutrašnjost utvrde Jelengrad.....	11
<i>Slika 5.</i> Ulaz u utvrdu Jelengrad.....	11
<i>Slika 6.</i> Današnja neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot.....	12
<i>Slika 7.</i> Bela crkva	13
<i>Slika 8.</i> Bela crkva	13
<i>Slika 9.</i> Crkve u Moslavini.....	14

Popis tablica

Tablica 1. <i>Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 1. razred iz područja kulturno - povijesne baštine .....</i>	20
Tablica 2. <i>Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 2. razred iz područja kulturno - povijesne baštine .....</i>	20
Tablica 3. <i>Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 3. razred iz područja kulturno - povijesne baštine .....</i>	22
Tablica 4. <i>Ishodi učenja u nastavi Prirode i društva za 4. razred iz područja kulturno – povijesne baštine .....</i>	24
Tablica 5. <i>Prijedlozi ostvarivanja ishoda učenja Prirode i društva iz područja kulturno - povijesne baštine izvanučioničkom nastavom u Moslavini .....</i>	25

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)